

RITKA ÉS DRÁGA CSEMEGE...

Zigány Árpád: *Letteratura ungherese*

(Magyar irodalom)

Ulrico Hoepli, Milano 1892, 295 l., manuale (kézikönyv)

Tanulmányi pihenőmben az irodalmi szakirodalom tárgykörében keresgélés során, a "letteratura ungherese" témakört beírva a google keresőbe, az interneten erre az igen rendkívüli, exkluzív, XIX sz. végi, drága csemegére bukkantam, ezen könyvet 1892-ben kiadó Hoepli könyvkiadó szájtaján.

Amikor megláttam - március 27-én -, az azonnal rendelkezésre álló példányt, nem akartam hinni a szememnek, a szívem bizony nagyot dobant. Olvastam, hallottam róla, de a könyvnek soha még a fényképét sem láttam, a világhálón csak egy-két könyvtárkatalogusban található meg a besorolása, vagy imitt-amott lehet olvasni egy utalást a szerző felsorolt munkái között, mint pl. a MEK-en (Magyar Elektronikus Könyvtár) is... Ezután az interneten ismét keresgélni kezdtem, de most már név és pontos cím szerint, hogy valahol még hátha ráakadok a könyv képeire. Sehol semmi... Most pedig ez az egyetlen is eltűnt, a Hoepli kiadónál sincs többé, mert személyemben gazdára talált ez a ritka drágakincs, amely kis kézikönyv krónikáinkból ránk maradt Nimród-legendától kiindulva hazánk irodalmát tárgyalja 1892-ig.

Apró betűs, kicsike, egy nagyobb imakönyv nagyságúnak megfelelő 295 oldalas kézikönyvecske ez: 15,5 x 10,5 cm-es méretekkkel. Nem gondoltam, hogy ez a majdnem aranyat érő könyv ilyen kicsike, mivel ez az internetes felvételről nem derült ki. Azt hittem, hogy legalább az A5 és A4-es méret közötti nagyságú, Florio Banfi 1941-ben kiadott *Ricordi ungheresi in Ungheria* c. könyvének vastagságát meghaladó vaskos kötet lesz, mivel a méretei nem voltak feltüntetve. Volt is nagy meglepetésben részem, amikor a gyorsfutár meghozta címemre: átvételkor meg is lepődtem magamban, hogy milyen pillangó súlyú, A4-es nagyságú csomagot kaptam. Talán eltévesztették, s mást csomagoltak be nekem? Hát, amikor kinyitottam, azonnal érthetővé vált ez a pillésúly...

Mondanom sem kell, hogy majdnem hanyatt vágódtam a meglepetéstől. Lehet, hogyha tisztában vagyok a méreteivel, akkor talán, akármilyen csábító is ez az erekléként megbecsülendő, exkluzív irodalomtörténeti kézikönyv, a mostani, helyzetemben bizony nem rendeltem volna meg, s átsiklottam volna fölötte, még ha sajgott volna is érte a szívem, de nem adtam volna ki érte 108,00 Eu-t, ami kedvezményes ár volt, mivel 120,00 Eu-ért árulták. De azért nem bántam meg, legfeljebb az elkövetkező időszakban jó darabig nem vásárolok könyvet s ezt betudom egész évi önajándéknak (születésnap, névnap, Mikulás, karácsony, húsvét, házassági évforduló). Igaz is, könyveink - főleg az enyéink - már kezdenek bennünket kiszorítani a lakásból, komoly gond az újabb érkezők elhelyezése. Ezt legalább a legkisebb, még megmaradt szabad hézagba be lehet illeszteni.

Zigány, Árpád (Székesfehérvár, 1865. okt. 27. – Bp., 1936. nov. 27.): újságíró, író, műfordító. A fiumei tengerészeti ak.-n tanult, 1889-ig postatiszt Fiumében. Ezután néhány évig Olasz.-ban élt. Közben a milánói egy.-en tanári képesítést szerzett; szerk.-je volt a *La Sera* c. lapnak, tudósításokat küldött magyar lapoknak. Hazatérése után a Vasárnapi Újság és a Pallas Nagy Lexikona belső munkatársa. Később a Magyar Közélet, a Kelet Népe és 1910 – 11-ben a Renaissance c. folyóirat alapítója és szerk.-je. 1919-től a Képes Krónika c. kat. hetilap szerk.-je, 1926-tól a Palladis könyvkiadó ig.-ja. Több regénye, néhány politikai röpirata és népszerű történelmi munkája jelent meg. Néhány színművét is játszották. Magyar irodalomtörténetet is írt olasz nyelven (*Letteratura ungherese*, Milano, Ulrico Hoepli 1892, 295 old.). Sokoldalú író volt, de mégis legnagyobb jelentőségű hatalmas műfordítói munkássága. Olasz, angol, német és francia szerzők műveiből fordított magyarra (Dante, Mark Twain, Verne, Sienkiewicz stb.). – F. m. A parasztkirály (r., Bp., 1902); Agrippina (tragédia, 1904); Három asszony (r., Bp., 1905); A liget tündére (elb., Bp., 1927). – Irod. Gulyás Pál: Z. Á. (Irod. tört. 1937.)

Verne-fordításai:

Zachariás mester (1903), *Telelés Grönlandban* (1903), *Az úszó város* (1927, ?) *Doktor Ox theóriája* (1903), *Egy kínai viszontagságai Kínában* (1899, 1997), *A zöld sugár* (1899), *Cesar Cascabel* (1902), *Várkastély a Kárpátokban* (1902), *Új hazában* (1994), *Város a levegőben* (1902, 1994), *Cetvadászok* (1902, 1994, 2000), *A két Kip testvér* (1989, 2000), *Antillák világa* (1905, 1996)

Szinnyei József Magyar írók élete és munkái c. könyvében az alábbiakat írja:

«Nagy föltűnést keltett Turris Eburnea cz. regénye (1895.), melyet elkoboztak, 1905-ben pedig Zeisig álnéven írt Habsburg-ellenes brossurája, mely miatt akkor le is tartóztatták. 1904. Agrippina cz. tragédiájával megnyerte a Teleki-díjat, Shakespeare cz. darabja pedig a Nemzeti Színházban került színre. (Fábián Gábor álnéven.) Számos cikke és szépirodalmi munkája jelent meg a hazai és olasz lapokban, többek között: Budapest. Szemle (1892. Torquato Tasso új

kiadása.) Főv. Lapok (1893. 83., 84., 91., 97., 104. Az olasz lyrikusok.) Élet (1893. Herondás dalaiból.) M. Génusz (1894. 6. Francesco-Paolo Frontini.) Vas. Ujs. (1904. Három asszony cz. regény.)

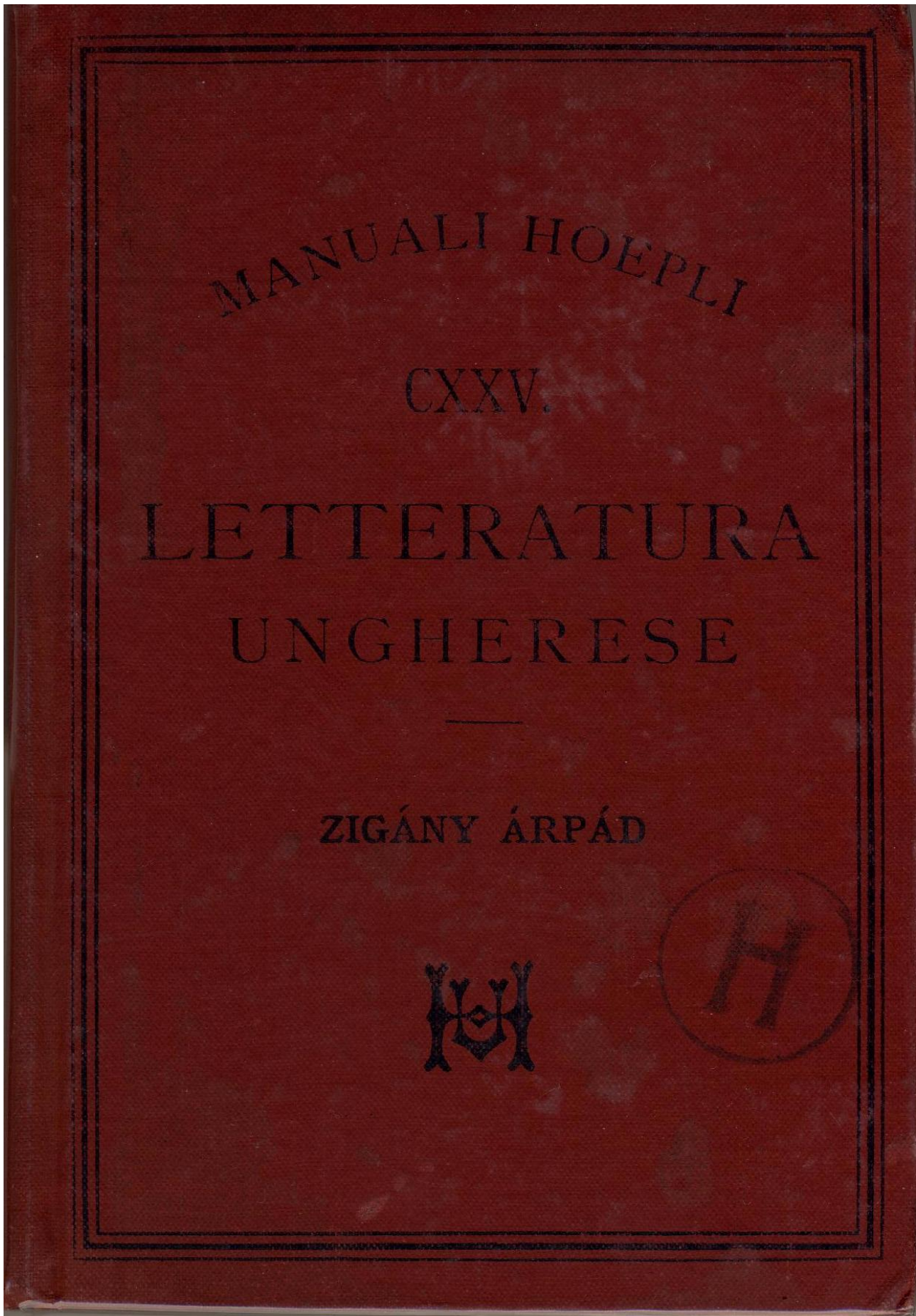
Munkái:

1. *Egy apácz története* (Giov. Verga ut. Egyet. Regényt.) Budapest, 1891.
2. *Az olasz irodalom rövid története* (ford. Fenini Caesar ut. Olcsó könyvtár.) Budapest, 1894.
3. *Harminc percent kamat* (Serao M. ut. Athen. Olvasótára.) Budapest, 1895.
4. *Turris Eburnea*. Budapest, 1895. (Zerdahelyi Gyula álnéven. Ism. M. Hirl. 329., Egyetértés 386., Magy. Szle 51., Pesti H. 351., Hét 52.)
5. *Éva* (G. Verga ut. Athen. Olvasótára.) Budapest, 1895.
6. *Antonius és Cleopatra* (Főv. Szính. Műsora.) Budapest, 1898.
7. *Rómeo és Júlia* (Főv. Szính. Műsora.) Budaepst, 1898.
8. *Hamlet* (Főv. Szính. Műsora.) Budapest, 1899.
9. *Lear király* (Főv. Szính. Műsora.) Budapest, 1899.
10. *A socialismus diadala után*. (Richter Jenő után. Olcsó kv.) Budapest, 1899.
11. *Az énekesnő* (Prévost M.) Budapest, 1899.
12. *A vadrózsa és egyéb történetek* (Prévost M.) Budapest, 1899.
13. *A fekete Vénus* (Prévost M.) Budapest, 1899.
14. *Egy párisi házasság és egyéb történetek* (Prévost M.) Budapest, 1899.
15. *Egy khinai viszontagságai Khinában* (Verne Gy.) Budapest, 1899.
16. *A zöld sugár* (Verne Gy.) Budapest, 1899.
17. *A velencei kalmár* (Főv. Színházak Műsora.) Budapest, 1900.
18. *A makranczos hölgy* (Főv. Színházak Műsora.) Budapest, 1900.
19. *Az úszó város* (Verne Gy.) Budapest, 1900.
20. *A szirén*. (Ohnet, Egyet. Regénytár.) Budapest, 1900.
21. *A kárpáti várkastély* (Verne.) Budapest, 1901.
22. *Város a levegőben* (Verne.) Budapest. 1902.
23. *A parasztkirály* (regény). Budapest, 1902.
24. *Egy orosz vallomásai* (Vereszajev Vikentij után.) Budapest, 1902.
25. *A vörös talár* (Brieux) Budapest, 1902. (Olcsó kv.)
26. *A cetvadászok*. (Verne.) Budapest, 1902.
27. *Doctor Ox theoriája* (Verne.) Budapest, 1903.
28. *A két Kip testvér* (Verne.) Budapest, 1904.
29. *Utazás a halál torkába* (Conan Doyle.) Budapest, 1904.
30. *Hypathia* (Kingsley.) Budapest, 1904.
31. *Az Antillák világa* (Verne.) Budapest, 1905.
32. *Evolúció vagy revolúció* (K. B. jegy alatt.) Budapest, 1905.
33. *Új választások* (K. B. jegy alatt.) Budapest, 1905.
34. *Panama tanulmányok*. Budapest, 1906.
35. *Az ágy* (Lavedan.) Budapest, 1907.
36. *A nemi élet erkölcstana* (Forel.) Budapest, 1908.
37. *Dante A., A pokol* (prózában fordítva.) Budapest, 1908.
38. *Grant kapitány csodálatos kalandjai*. Budapest, Év n.
39. *Nobody* rejtélyes bűnesetei (szerkeszti Z. Á.) Budapest, év n. (1-15. füzet.)
40. *Répacsősz* (mese.) Budapest, év n.
41. *A civilizáció története* (Tolnai Világtörténete X.) Budapest, év n.
42. *Rosamunda* (operaszöveg.) Budapest, év n.
43. *Csengő bongó versikék*. Budapest, év n.
44. *Dreyfus Alfréd*. Öt év életemből. Budapest, év n.
45. *A kék hegyek kincse* (Salgari Emilio.) Budapest, 1911.
46. *Az alaszkai aranyásók* (Salgari.) Budapest, 1911.
47. *Az aranymezők királynője* (Salgari.) Budapest, 1911.
48. *Cserna grófja az idegenek légijében*. Budapest, 1911.
- Budapesti Hirl.* 1905. 152., 253. 1906. 243., 266. 1908. 141. 1910. 294.
- Esti Ujság* 1905, 220 .
- Pesti Hirlap* 1905. 254., 262. 1906. 244.
- Magyar Hirlap* 1906. 214. arczk.
- Petrik*, Könyvészei.
- M. Állam* 1908. 40.
- Magyar Könyvészetek*.

A M. Nemz. Múzeum példányairól.»

(Forrás: **Testvérmúzsák**)

Zigány Árpád
LETTERATURA UNGHERESE

PREFAZIONE

L'argomento vastissimo che mi sono proposto di svolgere, non è forse adatto per un volumetto sì ristretto, poichè appunto per questa ristrettezza si corre il pericolo di *parlare* molto e di *dire* poco. Gli stretti limiti entro i quali necessariamente mi trovai confinato, non mi permisero di spaziare come avrei desiderato nel vasto campo della letteratura ungherese; ed anzi mi costrinsero di essere breve e succinto, e di accennare piuttosto che svolgere. Ho voluto quindi — se la frase è permessa — condensare molte notizie, molti giudizi in pochissime pagine, cercando di avvivare la ponderosa materia con la stessa rapidità della trattazione, col caldo sentimento di un alto ideale morale e col gusto dell'arte.

Sarebbe soverchia pretesa cercare in questo mio saggio i risultati d'indagini originali; sono per buona parte il risultato di una coscienziosa compilazione e di un lungo studio sugli autori dei quali faccio cenno, attenendomi perciò alle migliori fonti della storia e della critica letteraria. Io dunque non ho creato nulla di nuovo, e lo scopo di

questo primo mio lavoro in lingua italiana fu il desiderio di risvegliare simpatia ed attenzione verso la letteratura del mio paese, il quale così per sentimenti e indole generosi, come per sventure e glorie nazionali tanto somiglia al popolo italiano.

Certo è un'impresa difficilissima delineare con pochi e sicuri tratti parecchi periodi storici l'un dopo l'altro; e far intravedere, se non proprio disegnare netto e preciso, il profilo di tanti scrittori: — e se io non ho saputo riassumere con necessaria chiarezza i principali caratteri e le diverse fasi dello svolgimento letterario; se non sempre sono riuscito a cogliere e rappresentare tutti i rapporti ideali esistenti fra i diversi secoli, — la colpa consiste in parte nelle proporzioni anguste del volume che non permise un più ampio trattamento.

Per la struttura dell'opera pensai bene di sorvolare i primi secoli che già per sè stessi poco interesse possono destare, visto che la lingua letteraria di quell'epoca non fu la nazionale (ungherese), ma la latina, mentre con più minuziosa cura attesi all'illustrazione degli ultimi due secoli, dove appunto comincia a germogliare e fiorire la vera letteratura ungherese. D'altra parte, volendo dare un saggio dell'intera evoluzione letteraria, dovetti introdurre qua e là anche qualche episodio della vita politica nazionale, chè altrimenti sarebbe stato difficile al lettore di com-

prendere l'influenza che la politica ha esercitata sullo spirito dei singoli scrittori.

In ultimo, mi faccio ossequioso dovere di chiedere venia della lingua usata in questo libro; però siccome non la vanità, ma il desiderio di far cosa utile mi spinse a compilare questo lavoro, oso sperare che il cortese lettore vorrà perdonare la imperfetta conoscenza della lingua italiana, rammentandosi che io nacqui assai lontano dall'incantevole terra dove si parla la poetica favella di Dante.

Budapest, gennaio 1892.

Giulio Arpád Zigány.

PARTE PRIMA.

LIBRO PRIMO.

INTRODUZIONE

1. ORIGINE, LINGUA, RELIGIONE. — Secondo la mitologia e le tradizioni conservate nelle *Croniche* dei primi storiografi ungheresi, il popolo magiario, ossia ungherese, discende dal famigerato cacciatore *Nimrod* o *Nemrod*. Questi ebbe due figliuoli, *Hunor* e *Magor*, i quali un giorno, mentre davano la caccia ad un cervo, si smarrirono nelle paludi di Meoti e già si preparavano a morirvi quando d'un subito udirono voci allegre e risate gioconde a breve distanza. Erano le due figlie del duce *Dula*, che per loro diporto prendevano un bagno nelle fresche acque del Meoti; e i due arditi avventurieri concepirono immediatamente il disegno di rapirle e di condurle a casa per loro mogli.

Concepito che ebbero il difficile disegno, senza indugio lo misero in esecuzione e arrivati, alla loro tana, divisero il terreno fra di loro, e divennero *Hunor*, fondatore della stirpe degli Unni, e *Magor* di quella dei Magiari, oppure Ungheresi. Col tempo si moltiplicarono le genti affini, e trovando angusti i pascoli per la sempre crescente popolazione, gli Unni abbandonarono i patri lari, e in cerca di una nuova patria, capitanati da intrepidi e talvolta

crudeli guerrieri, nel secolo V dell'era cristiana, presero possesso dell'Ungheria odierna. Arrivati sotto Attila, *il flagello di Dio*, all'apogeo della gloria e potenza, si dispersero subito dopo la sua morte per mai più riapparire nella storia.

Sembra però che alcuni superstiti e contemporanei della gloria di Attila si fossero rifugiati fra i magiari, istigandoli di prendere possesso dell'eredità d'Attila, che descrissero come un bello e ricco giardino, abbondante di pascoli, di fiumi e di ogni ricchezza. Il fatto sta che i Magiari abbandonarono anch'essi la terra natia, e dopo lunghissime, pericolose e non ancora ben chiarite migrazioni, condotti dalla sacra *Aquila* nazionale, arrivarono nell'ultimo decennio del secolo IX all'Ungheria di oggi, e la presero colle armi "quale eredità legittima d'Attila. „

L'ordine politico degli invasori ritraeva naturalmente le condizioni di una società nomade in traccia di nuove prede: quindi, e per ragioni di maggiore e più stretta unità nazionale, e per convenienza disciplinare, il popolo magiario si costituì un regno sotto forma monarchica, eleggendo di spontanea volontà, a suo duce e capo Arpád, figlio del vecchio ed esperto condottiere Almos, che riuscì di unire le sette tribù della nazione e ritrovare la nuova patria.

La lingua di questa nazione appartiene al gruppo *Finno-ugor*, ed è una lingua con suffissi, vale a dire che per esprimere i diversi rapporti e casi bisogna aggiungere alle radici delle parole certe particelle che si chiamano suffissi. E siccome così avviene di tutte le lingue orientali, specialmente

poi della lingua turca, questa comunità linguistica e più ancora certa somiglianza fra le due lingue fecero così che per lungo tempo si disputava e sosteneva appartenere la lingua magiara al gruppo linguistico turco; ma dopo le prove addotte negli ultimi anni dal Budenz, Hunfalvy e Reguly, è impossibile negare la parentela fra la lingua ungherese e la finna.

Questa lingua, all'epoca dell'immigrazione era già completa, per così dire, e perfezionata a tal segno che tutte le radici della lingua di oggi si ritrovano in quella antica, e anzi vi sono delle radici antichissime, che a' dì nostri non corrono più, e che dimostrano quanto fosse ricca e perfetta la lingua de' primi ungheresi. Parimenti è incontestabile che gli Ungheresi avevano certi segni per iscrivere, locchè emerge dagli scritti del greco Menandro Protettore (VI secolo), che afferma d'aver gli Ungheresi mandato una lettera all'imperatore Giustiniano, scritta con caratteri scitici. La quale arte di scrivere si conservò fra i *szekli* in Transilvania fino al secolo XVIII, e differisce dalle arti europee nello scrivere non solamente per la diversità dei caratteri, ma anche pel modo con cui si scriveva da destra a sinistra e dall'ingiù all'insù. Le più recenti indagini sparsero alquanto luce sulla origine di questi caratteri e si trovò una coincidenza fra questi e quelli adoperati dalle antichissime genti dell'Asia Minore (Fenici, Babilonesi, Moabitani, ecc.), donde si fa certezza la supposizione che il popolo ungherese derivi dalla razza ural-altaica.

Quanto alla religione, malgrado le incessanti

Zigány Árpád a bevezetőjében az *Origine, lingua, religione* (Eredet, nyelv, vallás) c. fejezetben Nimród/Nemrót/Ménrót mondájára utalással kezdi bevezetőjét, majd az írja többek között, hogy a hunok az V. században a kereszténység idején, a mai Magyarország területét birtokba vették Attila, „*a flagello di Dio*” (az Isten ostora) vezetése alatt. Halála után kipusztultak. Úgy tűnik, hogy néhány túlélő és kortársa menedéket kért a magyaroknál és arra ösztönözték őket, hogy foglalják el Attila örökségét, amelyet úgy festettek le, mint szép és gazdag legelőben, folyókban és minden gazdagságban bővelkedő terület. A magyarok elhagyták szülőföldjüket és hosszú, veszélyes s még fel nem derített vándorlások után, a nemzeti szent Sas (*Aquila*) vezetése alatt az IX. század utolsó évtizedében megjelentek s fegyverrel elfoglalták a mai Magyarország területét, mint Attila törvényes örökségét.

A magyar nyelvvel kapcsolatban az alábbiakat írja: E nemzet nyelve a finn-ugor csoporthoz tartozik, ragokkal ellátott nyelv, ami azt jelenti, hogy különféle kapcsolatok kifejezésére a szógyökhöz bizonyos partikulákat kell hozzátenni, amelyeket ragoknak nevezünk. Mit ahogy ugyanígy történik minden keleti nyelvben, különösképpen a törökben, ezekben a nyelvi közösségekben és még több e két nyelv közötti hasonlóság, olyannyira, hogy hosszú időn át vitatkoztak rajta és alátámasztották azt, hogy a magyar nyelv a török nyelvcsoporthoz tartozik; de ezután Budenz, Hunfalvy és Reguly utóbbi évek bizonyítékai szerint lehetetlenség tagadni a magyar és a finn nyelv rokonságát. A vándorlások során ez a nyelv már teljes volt és tökéletes abból a szempontból, hogy mindazok a szógyökök, amelyek a mai nyelvben megvannak, megtalálhatók voltak az ősi nyelvben is, sőt manapság az antikvát gyökök nem használatosak s ezek bizonyítják, hogy milyen gazdag és tökéletes volt az előmagyarok nyelve. Az is tagadhatatlan, hogy a magyarok bizonyos írásjelekkel írtak s ez onnan merül fel, hogy a görög Oltalmazó Menandro (VI. sz.) állította, hogy a magyarok szkíta karakterrel írt levelet küldtek Justinianus császárnak, amely írás az erdélyi székelyeknél megőrződött a XVIII. századig és nemcsak karakterekben különbözik az európai írásmódotól, hanem a jobbról balra és alulról felfelé való írásban. A korábbi kutatások eredményeként fény derült arra, hogy egybeesés mutatkozik ezen írásmód a kis-ázsiai népek (föníciaiak, babiloniak, moabitaniak stb.) írásmódjával s innen azon feltételezés bizonyossága, hogy a magyar nép az ural-altái fajtából ered.

Nota: A pdf-fájlban a magyar nyelvű, tartalmi fordításomban a szövegűség kedvéért az olasz bevezető-részletben szereplő «sacra Aquila» jelzős névszót őseink egyik «szent» madara, a «turul» helyett szándékosan fordítottam, szó szerint «szent Sas»-nak. (Link: [Őseink «szent» állatai: A turul és a griff.](#))

Zigány, Árpád (Székesfehérvár, 1865. okt. 27. – Bp., 1936. nov. 27.): újságíró, író, műfordító. A fiumei tengerészeti ak.-n tanult, 1889-ig postatiszt Fiumében. Ezután néhány évig Olasz.-ban élt. Közben a milánói egy.-en tanári képesítést szerzett; szerk.-je volt a La Sera c. lapnak, tudósításokat küldött magyar lapoknak. Hazatérése után a Vasárnapi Újság és a Pallas Nagy Lexikona belső munkatársa. Később a Magyar Közélet, a Kelet Népe és 1910 – 11-ben a Renaissance c. folyóirat alapítója és szerk.-je. 1919-től a Képes Krónika c. kat. hetilap szerk.-je, 1926-tól a Palladis könyvkiadó ig.-ja. Több regénye, néhány politikai röpirata és népszerű történelmi munkája jelent meg. Néhány színművét is játszották. Magyar irodalomtörténetet is írt olasz nyelven (Letteratura ungherese, Milano, Urlico Hoepli 1892, 295 old.). Sokoldalú író volt, de mégis legnagyobb jelentőségű hatalmas műfordítói munkássága. Olasz, angol, német és francia szerzők műveiből fordított magyarra (Dante, Mark Twain, Verne, Sienkiewicz stb.). – F. m. A parasztkirály (r., Bp., 1902); Agrippina (tragédia, 1904); Három asszony (r., Bp., 1905); A liget tündére (elb., Bp., 1927). – Irod. Gulyás Pál: Z. Á. (Irod. tört. 1937.)

Verne-fordításai:

Zachariás mester (1903), *Telelés Grönlandban* (1903), *Az úszó város* (1927, ?) *Doktor Ox theóriája* (1903), *Egy kínai viszontagságai Kínában* (1899, 1997), *A zöld sugár* (1899), *Cesar Cascabel* (1902), *Várkastély a Kárpátokban* (1902), *Új hazában* (1994), *Város a levegőben* (1902, 1994), *Cetvadászok* (1902, 1994, 2000), *A két Kip testvér* (1989, 2000), *Antillák világa* (1905, 1996)

Szinnyei József Magyar írók élete és munkái c. könyvében az alábbiakat írja:

«Nagy föltűnést keltett Turris Eburnea cz. regénye (1895.), melyet elkoboztak, 1905-ben pedig Zeisig álnéven írt Habsburg-ellenes brossurája, mely miatt akkor le is tartóztatták. 1904. Agrippina cz. tragédiájával megnyerte a Teleki-díjat, Shakespeare cz. darabja pedig a Nemzeti Színházban került színre. (Fábián Gábor álnéven.) Számos cikke és szépirodalmi munkája jelent meg a hazai és olasz lapokban, többek között: Budapest. Szemle (1892. Torquato Tasso új kiadása.) Főv. Lapok (1893. 83., 84., 91., 97., 104. Az olasz lyrikusok.) Élet (1893. Herondás dalaiból.) M. Génusz (1894. 6. Francesco-Paolo Frontini.) Vas. Ujs. (1904. Három asszony cz. regény.)

Függelék:

LENGYEL
DÉNES

Régi magyar mondák

MÓRA

Íme a ránk maradt ősi mondáink közül egy, *A magyarok eredete* c. kötetnyitó monda Kézai Simon és Anonymus krónikája nyomán Lengyel Dénes *Régi magyar mondák* (Móra, Budapest, 1982, VI. kiadás) c. gyűjteményéből:

A MAGYAROK EREDETE

– *Kézai Simon és Anonymus krónikája nyomán* –

Sok-sok esztendővel ezelőtt, amikor a bűn úgy elsokasodott az emberek között, hogy farkasok módjára éltek, isten megbüntette őket: hatalmas özönvizet bocsátott a földre. Ez az özönvíz minden embert elpusztított, nem maradt más életben, csak Noé és annak családja.

Noénak három fia volt: Sém, Kám és Jáfet, ezektől a vízözön után hetvenkét nemzetség származott. A három fiú nemzetségei más és más világrészben éltek: Sém utódai Ázsiában, Kám utódai Afrikában, Jáfetói pedig Európában.

Azt mondják, hogy a franciák Jáfet idősebbik fiától származnak, és Trója városának pusztulása után először Pannóniába jöttek, abba az országba, amely később a magyarok hazája lett.

A franciák Pannóniában megalapították Szikambria városát, majd nyugatra vonultak, mert erősen féltek a keleti népek támadásától. Nyugaton a Szajna folyó partján telepedtek le, és új hazájukat Francióról, a vezérükről elnevezték Franciaországnak.

Jáfet kisebbik fiától származott egy óriás, akit Ménrótnak hívtak. Ez az óriás attól tartott, hogy isten még egyszer özönvizet bocsát a földre, ezért összehívta a rokonait, és velük együtt egy hatalmas tornyot kezdett építeni, hogy a víz elől oda menekülhessenek.

De a tornyot nem építhették fel, mert isten annyira megváltoztatta a torony építőinek nyelvét, hogy még a rokon se értette meg tulajdon rokonát. Ezért aztán Ménrót népe a világ minden tája felé elszéledt.

Ménrót maga a nyelvek összezavarása után Perzsia országába

ment. Itt megismert egy szép lányt, akit Enéhnek, tehát szarvas-
ünőnek hívtak, feleségül vette, s a felesége két szép fiúgyermekkel
ajándékozta meg. Az egyiket Hunornak, a másikat Magyarnak
nevezték: tőlük származnak a hunok és a magyarok.

Amikor már hosszabb ideje éltek a mocsarak között, és hatal-
mas nemzetté fejlődtek, az a föld már sem befogadni, sem táp-
lálni nem bírta őket. Ezért Szittyországba kémlelőket küldtek,
s ezek az országot nagy állhatatossággal kikémlelték, majd az
egész nép fölkerekedett, és együtt új hazába, Szittyországba
vonult.

Szittyország földje nagyon szép: ligetek, erdők, legelők éke-
sítik, és tele van vadállatokkal. Hatalmas, nagy kiterjedésű biro-
dalom ez: a Volga folyótól a Kaukázus hegységig terjed. Szity-
tyaországban két nagy folyó ered: a Volgának és a Donnak itt
van a forrása.

Egykor régen a szittyák nagyon bölcsek, igen szelídek voltak,
a földet nem művelték, és olyan ártatlanul éltek, hogy jóformán
semmiféle bűn sem fordult elő közöttük. Egyszerűen éltek, még
házuk sem volt, csak nemezéből készült sátorban laktak.

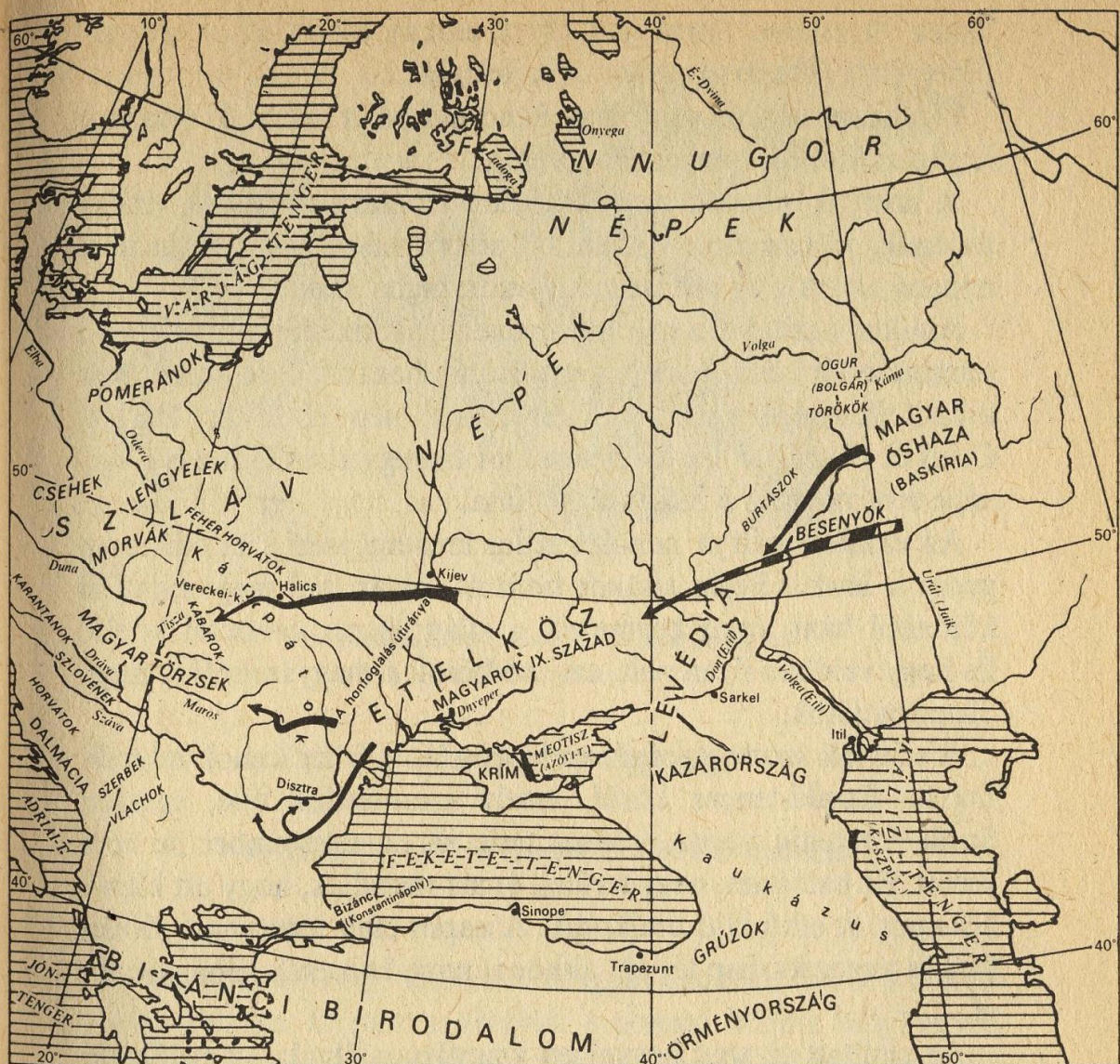
A szittyák húst, halat, tejet, mézet ettek, és sok barmot tar-
tottak. Ruházkodásra a nyuszt és más vadállatok bőrét használ-
ták. Itt olyan sok a nyest, hogy nemcsak a nemesek ruházkodnak
bőrével, hanem a gulyások, a kanászok és a juhászok is ezzel
díszítik ruhájukat.

Az aranyat, az ezüstöt és a gyöngyöt a szittyák csak annyiba
vették, mint a kavicsot, mert éppen úgy megtalálták saját földjük
folyóinak medrében.

A szittyák nem kívánták a másét, mert mindennek bővében
voltak, hiszen sok állatot tartottak, és mindig elegendő élelmet
szereztek maguknak. A házasságot tiszteletben tartották: minden
szittyának csak egy felesége volt.

A szittyák nemzetet egy uralkodó sem hajtotta igája alá.

Dárius perzsa királyt a szittyák csúfosan megfutamtatták: a
király nyolcvanezer katonáját elvesztette, és ijedten menekült

A magyarok vándorlása

vissza Perzsiába. Pórus járt Cyrus perzsa király is: a szittyák 330 ezer katonájával együtt őt is levágták.

Ugyanezek a szittyák Nagy Sándor királyt, aki sok országot leigázott, csúfosan megszalasztották.

A szittyák minden megpróbáltatást bátran elviseltek. Bátor katonák, jó harcosok voltak. Ha sérelem érte őket, addig nem nyugodtak, míg az ellenségen bosszút nem álltak.

Amikor a szittyák a harcban győzelmet arattak, a zsákmánnyal semmit se törődtek (nem úgy tettek, mint mai utódaik), mert csak a hadi dicsőséget keresték. Ezért minden nép félt tőlük; Dárius, Cyrus és Nagy Sándor kivételével a világ egyetlen hadvezére, egy népe sem mert az ő földjükre rátörni.

Az említett szittya nemzet pedig kemény volt a harcban, és gyors a lovon. Fején sisakot hordott, és az íjjal meg a nyíllal különbül bánt, mint bármelyik a világ összes nemzetei közül. És hogy valóban ilyen volt, azt utódairól, a magyarokról is megállapíthatjátok.

A szittyák szomszédságában besenyők és fehér kunok laknak. De az Északi-tenger körül, amely szomszédos vele, egészen Susdal országig puszta erdőség terül el, amelyet ember be nem járhat. Ez hatalmas, nagy terület, és azt mondják, hogy ott kilenc hónapon át sűrű köd uralkodik. A napot csak júniusban, júliusban és augusztusban látják, akkor is napjában csak néhány órán át.

Az említett sivatag hegyeiben kristályt találnak, az erdőkben griffmadár fészkel, és vadászsólyommadár költ, amelyet magyarul kerecsetnek hívnak.

Amikor Hunor és Magyar utódai Szittyaországot előzőnlőtték, a népet száznyolc nemzetségre osztották fel, ezért abban a hatalmas birodalomban száznyolc tartomány terül el.

[REDACTED] Olykor bevezető vagy befejező részt illesztettem a mondákhoz, de mindenütt ügyeltem arra, hogy az eredeti mondanivalót, stílust, sőt a szöveg ritmusát is megőrizzem.

A népmondák szövegének egészét is megőriztem, mindössze a nyelvjárási sajátosságok egy részét (pl. í-zés, ő-zés) hagytam el.

Minthogy a régi gyűjtők egy része csak a mondák „tartalmát”, tehát cselekményét foglalta össze, néhány mondát újra kellett írnom. Átdolgoztam Mednyánszky László patetikus, ma már élvezhetetlen stílusban írt mondáit is. Toldi Miklós két monda-körben is szerepel: I. Lajos udvarában azért, mert valójában akkor élt, Mátyás mellé pedig a népköltészet állította, hogy kedves hőseit együtt szerepeltethesse.

Mindazok a krónikások, akiknek művéből mondákat idéztem, egy régi, elveszett történeti munkából merítettek, és ki-ki kora politikai viszonyainak megfelelő módon használta fel forrását. Ez magyarázza, hogy *A magyarok eredete* című mondát két krónikás, Anonymus és Kézai nyomán beszéltem el. Ugyanis Anonymus, Béla király névtelen jegyzője, nem merte megírni a pogány mondákat, ezekhez érve újra meg újra félbeszakítja mondanivalóját, attól tartva, hogy bűnös útra téved. Ezzel szemben Kézai Simon, aki IV. (Kun) László király udvarában élt, nemcsak a magyarok *kijövetelét*, hanem Attila hősi harcait is elbeszélte, mert királya egyházellenes volt, és Attilát uralkodói eszményképének tekintette.

A krónikások a magyarokat bibliai őstől, Noétól származtatják, másrészt anyai ágon a totemállat szerepel, hiszen az édesanya szarvasünő. Ilyen módon a két hitvilág összefonódik egymással. Ez mutatkozik meg Álmos születésekor is, hiszen Emes álmában turulmadarat lát. . .

A hitvilág ilyen összefonódása (tudományos műszóval *szinkretizmus*nak hívják) másutt is előfordul a krónikákban.

A magyar krónikások arról olvastak Jordanes gót történetíró munkájában, hogy nemcsak a magyaroknak, hanem a hunoknak

is volt csodaszaryasmondájuk. Ebből a két nép testvériségére következtek, pedig a csodaszarvas mondája ismeretes több ázsiai és európai nép mondavilágában.

A csodaszarvas jelenik meg Bors vitéz előtt, majd Isten küldötteként, tehát kereszténnyé vált alakban László hercegnek is ő mutatja meg, hol építsen templomot.

A hunok első *kijövetelét*, Attila csatáit, dicsőségét, testvérgyilkosságát, halálát, majd birodalmának bukását Kézai Simon beszéli el. Művének kerek kompozíciója méltán ragadta meg Arany János képzeletét. De megragadta Kézai mondanivalója is, ugyanis a krónikás a hun szabadok jogegyenlőségének hangsúlyozásával az alsóbb nemesség védelmezője volt a főúri, elnyomó politikával szemben.

Priszkosz rétor Attila kortársa volt, mint szemtanú figyelte meg a hunok életét, ezért feljegyzéseinek különösen nagy értékük van. Tőle ered az isten kardjáról szóló monda is, de ezt Kézai nem jegyezte fel, csak Bonfini, Mátyás tudósa közölte Jordanes nyomán.

Egyedül Jordanes szól Attila temetéséről; latin nyelvű krónikájának szövegében ez áll: „Éjjel a holttestet titokban földbe rejtették.” Csakhogy sokan úgy tudják, hogy Attilát folyómederbe, talán éppen a Tisza medrébe temették el. Ez megragadta Jókai képzeletét, és regét költött belőle. *A zomotor* című regében szépen kiszínezi, miképpen temettette Csaba királyfi dicső atyját egy nagy folyó medrébe. Ezt a változatot Gárdonyi Géza *Éjjel a Tiszán* című verse tovább népszerűsítette. Gárdonyi verse a Tisza medrében nyugvó hun királyról belekerült az iskolai olvasókönyvekbe, és így a mondának ezt a változatát sokan már gyermekkorukban megismerték.

A honfoglalás történetének legfőbb forrása Anonymus műve, amelyben a történeti és földrajzi valóság sajátosságosan keveredik költött eseményekkel, kitalált nevekkal. De a névtelen jegyző mégis alapos történetíró, hiszen forrásait megbírálja, és sok

tévedésüket kiigazítja. Különösen megkapó őseink hazaszeretetének megismételt bemutatása: „Ezt a földet kimondhatatlanul megszerették.”

A fehér ló mondájának egyik változatát Anonymusnál is megtaláljuk, de gazdagabb, színesebb előadású az a változat, amelyet a Képes Krónika közöl. A mondában ősi, keleti jogszokás emléke él, amely szerint a föld, a fű és a víz jelképes átadása az egész terület átengedését jelenti. A magyarok csellel élnek: Szva-toplukot rászedik, hogy a föld elfoglalására jogot szerezzenek. A jelképes átadás után már kétszeres joggal indulnak hódításra: mint Attila örökösei és a jelkép birtokosai.

Ennek a mondának számos változata van. Az egyikből megtudjuk, hogy Dárius perzsa király, aki a szittyákat rá akarta szedni, földet és vizet kért tőlük. A szittyák is jelképpel feleltek: egeret, madarat, békát és öt nyilat küldtek a királynak. Tehát ha a perzsa király nem bújik a földbe, mint az egér, nem menekül a vízbe, mint a béka, vagy nem száll a levegőbe, mint a madár, akkor átjárják a szittyák nyilai. Dárius király pedig így magyarázza a jelképet: az egér elküldése azt jelenti, hogy a földet átadják, hiszen az egér abban él. Átadják a gabonát is, mert az egér azzal táplálkozik. A békával a vizet, a madárral a levegőt adták át. A félreértésnek szomorú vége lett: a szittyák levertek és megfutamították Dárius seregét.

Lehel és Botond mondájában az ősi, pogány *hőse*nek előadás-módját, szerkezetét ismerjük fel. A monda hőse kis termetű vagy fegyverétől megfosztott vitéz, aki nála erősebb, hatalmasabb ellenféllel áll szemben. Az ellenfelek előbb szópárbajt vívnak egymással, és a monda hőse először szóval, aztán tettel is legyőzi ellenségét. Ugyanezt az ábrázolásmódot és szerkezetet találjuk meg sok népmesében, ahol a szegény ember legkisebb fia sárkányokkal vív meg; így mutatja be Petőfi és Arany is a hősök párviadalát.

Lehel szópárbajának csattanója ősi, ázsiai szokás emlékét őrzi. Ha a nagykán meghal, nagy temetési menettel viszik holttestét az

Altaí hegységbe, hogy ott temessék el. A kísérő katonák a szembejövőköt levágják, s amikor kardjuk lecsap, ezt kiáltják: „Eredj, szolgálj a mi urunknak és fejedelmünknek a másvilágon!”

A krónikások és a legendák írói egyértelműen szólnak I. István királyról. Világosan látják a nagy király uralkodói tervének lényegét: a pogányságot meg kell törni, hogy a magyar nép új életet kezdhessen. István király a feudális rend bevezetésével, a kereszténység felvételével indítja el népét az új úton, és utódainak legfőbb feladata, hogy szándékát megvalósítsák.

Ezt valósította meg I. András király is, amikor a pogány lázadást leverte, és az ellenséget az ország földjéről elűzte.

A korona és a kard című monda eseményeit az magyarázza, hogy a XI. században még kétféle jogrend érvényesült: az ősi jogviszonyok szerint a király halála után az uralkodóház legidősebb vagy legrátermettebb tagja, a feudális utódlás szerint pedig a király legidősebb fia örökölte a trónt. Ezért Salamont illette a trón, mert ő volt a király fia, de Béla joggal igényelte, hiszen a legidősebb férfi családtag jogát sem lehetett kétségbe vonni; Géza és László herceg pedig mint rátermett tartott igényt a trónra.

A trónviszályt, majd I. László uralkodását olyan költőien beszéli el a Képes Krónika, hogy szerzője egy azóta elveszett eposz nyomán írhatta művét. Valóban, a két jellem és a két pályafutás szembeállítás, az isteni beavatkozás, az érzelmi indíték mind-mind eposzi eredetűnek látszik.

I. László király azért foglal el középponti helyet a krónikában, mert eszményképe volt I. Lajos királynak, aki a Képes Krónikát íratta. A mű szerzőjét nem ismerjük, régebben Kálti Márkot tartották annak – megfelelő alap nélkül. A krónika színes képeit, úgynevezett miniatúráit Meggyesi Miklós készítette. Könyvünk illusztrációit jórészt ezekből válogattuk.

I. Lajos király két másik történetírója, Küküllei János és a névtelen Minorita szerzetes a kor eseményeit beszélik el. Különbösen megkapó a szereplők lelkivilágának ábrázolása, elsősorban

Lengyel Dénes (Kisbacon, 1910. aug. 7. – Budapest, 1987. júl. 19.): író, irodalomtörténész, pedagógus. Kovács Ágnes néprajztudós férje. Anyai ágon Benedek Elek unokája. 1932-ben szerzett Budapesten magyar-latin-francia szakon tanári diplomát. Középiskolai tanár Budapesten (1935-52); a Központi Pedagógiai Továbbképző Intézet magyar tanszékének vezetője (1952-61), majd a Petőfi Irodalmi Múzeum helyettes igazgatója.

B. Tamás-Tarr Melinda
- Ferrara/Itália -

Link:

RITKA ÉS DRÁGA CSEMEGE...
Toldy István: Öt év története (1867-1872)

Klikk:

